

УДК 32:316.7

Цивін Михайло Наумович
кандидат технічних наук, доцент кафедри
ландшафтної архітектури Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
e-mail: tsyvin@mail.ru;

Матвієнко Оксана Володимирівна
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри економіки та менеджменту
Київського національного університету
культури і мистецтв
e-mail: ox2006@bkk.ru

МЕДІАБЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена проблемі психологічної безпеки особистості у полі впливу сучасних медіа. Наголошується, що засоби масової комунікації нині формують різновид "вторинної" реальності – так звану медіа-реальність, а створена ними медіа-картина світу стає продуктом соціального маніпулювання психологією масової аудиторії. Запропоноване авторське визначення медіабезпеки особистості. Акцентовано, що на нинішньому етапі "впливовості" медіа педагогічна практика повинна враховувати конкретні умови і протиріччя соціального середовища, соціальних відносин, місця, ролі діяльності людини у конкретному соціально-історичному середовищі, тобто бути соціально орієнтованою. Запропоновано введення соціокомунікативної складової у зміст вищої освіти, зокрема наскрізного курсу "Медіабезпека особистості".

Ключові слова: медіа, медіа-реальність, безпека, освіта, особистість.

Цивин Михаил Наумович, кандидат технических наук, доцент кафедры ландшафтной архитектуры Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Матвиенко Оксана Владимировна, доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры экономики и менеджмента Киевского национального университета культуры и искусств

Медиабезопасность личности как социально-образовательная проблема

Статья посвящена проблеме психологической безопасности личности в поле влияния современных медиа. Отмечается, что средства массовой коммуникации формируют вид "вторичной" реальности – так называемую медиа-реальность, а созданная ими медиа-картина мира представляет собой продукт социального манипулирования психологией массовой аудитории. Предложено авторское определение медиабезопасности личности. Акцентируется, что на нынешнем этапе "влиятельности" медиа педагогическая практика должна формироваться с учетом конкретных условий и противоречий социальной среды, социальных отношений, места, роли деятельности человека в конкретной социально-исторической среде, то есть быть социально ориентированной. Предложено ввести социокоммуникативную составляющую в содержание высшего образования, в частности сквозной курс "Медиабезопасность личности".

Ключевые слова: медиа, безопасность, личность, медиа-реальность, образование.

Tsyvin Mikhail, Ph.D., Associate Professor, Department of Landscape Architecture of the National Academy of Culture and Arts

Matvienko Oksana, Doctor of Education, Professor, Department of Economics and Management of Kyiv National University of Culture and Arts

Media safety of the person as a social and educational problems

The article deals with the psychological safety of the person in the field of influence of modern media. It is noted that the mass media as a social institution, now form a kind of "secondary" reality – the so-called "media reality", and they have created a media picture of the world is a product of social psychology to manipulate a mass audience. The article prompted the author's definition "media security personality". The attention that at this stage "influential" media pedagogical practice should be formed taking into account the specific conditions and contradictions of the social environment, the structure of social relations, the place and role of man, his activities in a specific socio-historical environment, that is, to be socially oriented. Prompted to enter sociocommunicative component in the content of higher education, particularly through the course "Media security personality".

Key words: media, security, identity, media reality, education.

У сучасному світі індивідуальна, групова і масова свідомість людей дедалі більше піддається агресивним інформаційним впливам, що у низці випадків наносить шкоду психічному і моральному здоров'ю громадян, руйнує моральні норми життя суспільства, призводить до дестабілізації соціально-політичного стану.

Сучасні медіа – і новітні, і традиційні – перетворилися на домінуючу складову суспільно-культурного та політичного життя. Внаслідок багатьох чинників їх функції трансформуються, повідомлення часто відображають неадекватну і нереалістичну картину сучасного світу, що може становити

потенційну загрозу руйнування моральних і етичних норм, культурних та художніх цінностей. Застосовуючи маніпулятивні технології, засоби масової комунікації змінюють поведінку людей, нав'язують стереотипи та соціальні міфи. Щодо виховання молодого людини можна застосувати відому у соціології та критичній педагогіці ідеологію "прихованого навчального плану" або "латентної програми" (hidden curriculum), зокрема у тій частині, що стосується латентної трансмісії культурних цінностей, норм, диспозицій, установок, цілеспрямованого формування певного типу особистості.

Певні заходи, які здійснюються державою, суспільством, педагогічною спільнотою із забезпечення безпеки особистості у полі дії сучасних медіа, не мають системного характеру, потребують вдосконалення, однак не у напрямі реалізації різного роду заборон, а насамперед розвитку критичного мислення особистості. Нагальною потребою є теоретичне обґрунтування відповідних навчальних курсів, розробка відповідного методичного забезпечення та впровадження його у навчальний процес – від початкової школи до магістерської підготовки.

Актуальність досліджень у цьому проблемному полі зумовлена низкою суперечностей як у соціальному, так і педагогічному контексті. Зокрема, це суперечності між зростанням значення проблем психологічної безпеки особистості у полі впливу сучасних медіа, необхідністю адекватного сприйняття інформації особистістю, критичного її оцінювання і недостатнім рівнем осмислення цих проблем, розробки адекватних інструментів і засобів формування відповідних компетенцій у системі освіти – від початкової до вищої.

Проблема медіа безпеки особистості має широкий контекст і пов'язана з предметом досліджень багатьох наук – від соціокомунікативних до психолого-педагогічних. У системному взаємозв'язку таких понять, як "медіа", "особистість", "безпека", проблема медіабезпеки особистості має вивчатись як комплексна, міждисциплінарна проблема.

У контексті соціокомунікативних досліджень проблематика медіабезпеки особистості може розглядатись у проблемному полі питань генези та розвитку соціального маніпулювання і пізнання його природи.

Багато з досліджень відбувається у предметному полі, яке окреслюється так [20]: "...в умовах становлення сучасного інформаційного суспільства соціальне маніпулювання інформацією неминуче і тотальне, оскільки його наявність зумовлена такими чинниками: антропологічними детермінантами людської природи, конкретно-історичними умовами (переломні етапи історії), соціальними, політичними, економічними, класовими відносинами, закріплене у різних видах культури інформаційного суспільства (масовій, інформаційно-мережевій, екранній та ін.)". Дослідженню цих чинників присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів, які можуть становити теоретико-методологічну основу дослідження проблеми медіабезпеки особистості.

Педагогічна наука у дослідженнях медіабезпеки особистості має методологічний інструментарій нового освітнього напрямку – медіаосвіти, сформульованого ЮНЕСКО у другій половині минулого століття. Представники педагогічної науки, визнаючи відсутність єдиної теоретичної концепції медіаосвіти, здійснюють науковий пошук у царині теоретико-методологічного обґрунтування цього нового і надзвичайно актуального напрямку. Поміж вітчизняних дослідників слід згадати роботи Г.Онкович [13], яка на конкретних прикладах ілюструє сучасний стан та перспективи медіа дидактики вищої школи в Україні. У праці М.Слюсаревського [18] наголошується на медіаорієнтаційній функції освіти як відповіді на виклики інформаційної доби. Значний доробок становлять праці науковців, які розглядають широкий спектр аспектів розвитку медіаосвіти – від формування медіаосвітніх умінь у процесі шкільної хімічної освіти та у підготовці вчителів фізики, розглядаються проблеми духовного здоров'я особистості в освітньому просторі медіа-культури, наголошується необхідність медіа-освіти батьків, розглядаються стан та перспективи розвитку освіти у сучасному медіапросторі в умовах екранної культури, медіаосвіта як система забезпечення здоров'я особистості у медійно-інформаційному просторі, наголошують на медіаорієнтаційній функції освіти у відповідь на виклики інформаційної доби [3,5,7,10,17,19 та ін.].

У межах філософської науки дослідники виявляють специфіку освітнього виміру медіапростору як простору соціалізації та буття особистості в інформаційному суспільстві [6].

Що стосується власне проблем безпеки особистості у медіа-просторі, слід зазначити, що їх теоретичне дослідження у вітчизняному науковому дискурсі розпочалось з поняття "інформаційна безпека". Було вироблено певною мірою узгоджені підходи до його розуміння, зокрема розмежовано поняття "інформаційна безпека" та "безпека інформації", диверсифіковано застосування терміну у гуманітарному та техніко-технологічному контекстах. Однак, слід відмітити, що науковий пошук, в основному, спрямований на виявлення загроз інформаційній безпеці держави, суспільства або ж співвідноситься з безпекою використання засобів Інтернет.

Нині можемо бачити, що проблема безпеки особистості у інформаційному просторі локалізується у полі діяльності медіа і на часі вже дослідження медіабезпеки особистості як основної складової інформаційно-психологічної безпеки у сучасних умовах.

Слід звернути увагу, що у російському науковому просторі питання медіа безпеки особистості чітко артикулюються, накреслюються шляхи вирішення цієї проблеми. Зокрема, пропонується [12]:

1. Державний контроль, створення реєстру заборонених сайтів і каналів комунікації.
2. Самостійний контроль медіа ресурсів з боку інтернет-провайдерів і редакторів ЗМІ.

3. Самоосвіта кожного індивіда у відношенні до проблеми медіабезпеки, самоконтроль.
4. Медіаосвіта населення, особливо молоді з проблеми медіа безпеки.
5. Введення етичного кодексу комунікації.

Дослідники дають таке визначення медіабезпеки [12]: медіабезпека – це стан захищеності від недостовірної або небезпечної інформації, яка завдає шкоди здоров'ю людини, її моральності та особистісному розвитку.

Одним із узагальнюючих наукових напрямів у галузі досліджень впливу медіа на особистість сьогодення пропонується медіапсихологія, яка постає і розвивається як теорія і практика протидії маніпуляції. Медіапсихологія вивчає співвідношення індивідуальної та колективної психіки, індивідуальної і масової свідомості, індивідуального і масового підсвідомого.

До взаємопов'язаних прикладних напрямів медіа психології дослідники відносять медіааналітику, медіатерапію і медіаосвіту [16]. Завданням медіааналітики є аналіз контенту медіа комунікації з точки зору дотримання принципів інформаційно-психологічної безпеки; виявлення психотехнологій масових інформаційних кампаній та їх наслідків; психологічні, юридичні і етичні аспекти журналістської діяльності.

Предметом медіатерапії є розробка систем і способів психологічного захисту від патогенних інформаційних технологій, профілактика і реабілітація інформаційних травм аудиторії та ін.

Основним завданням третього напрямку – медіаосвіти – є розширення знань аудиторії про основні прийоми впливу ЗМІ, що підвищує рівень адаптованості та інформаційно-психологічної захищеності учасників масової комунікації.

Ці три складові – медіа аналітика, медіа терапія та медіаосвіта – утворюють стратегію і базовий ресурс медіапсихологічного захисту соціуму і людини.

Вітчизняні дослідники, вивчаючи предметну сферу та завдання медіапсихології, визначають її як галузь науки, що позиціонується на перетині психології та соціальних комунікацій [11]. У наукових пошуках виявляють теоретико-методологічні підходи до її викладання у країнах Європи та Росії пропонують її зміст у системі професійної підготовки журналістів, ПР-фахівців та рекламистів, редакторів [2, 11].

Виконаний аналіз дає змогу твердити, що у теоретичному плані проблема медіа безпеки особистості у вітчизняній науці не ідентифікована, а практична постановка цієї проблеми значно випереджає теоретичну, однак наявні теоретико-методологічні основи її дослідження.

У суспільстві початку ХХІ ст. комунікативні технології впливу на свідомість і поведінку масової аудиторії відіграють ключову роль. Під впливом медіа – як традиційних, так і новітніх – масова аудиторія одержує різноманітні, часто суперечливі і несистематизовані повідомлення.

Засоби масової комунікації, як соціальний інститут, нині не тільки відображають процеси, що відбуваються у суспільстві, а й формують вид "вторинної" реальності [20] – так звану "медіа-реальність", інформаційний вплив якої на свідомість, мислення, почуття та емоційну сферу людей не поступається об'єктивній реальності. Інколи ця медіа-картина світу представляє собою продукт соціального маніпулювання психологією масової аудиторії, який ускладнює адекватне пізнання об'єктивної реальності. Дослідники питань створення такого медіа-продукту поміж причин називають і замовлення владних та впливових структур, і комерційний інтерес власне самих ЗМІ.

Поки ще не увійшло до широкого обігу, однак входить до суспільної свідомості, поняття "медіа-екологія". У центрі уваги медіаекологів – вплив медіатехнологій на психіку індивідуума та соціокультурні процеси у суспільстві. Науковці розглядають медіаекологію як новий науковий напрям, і, окреслюючи його межі [4], констатують, що медіаекологія – це розширення екологічної парадигми на поле комунікативних процесів. У його статті так визначено медіаекологію: медіаекологія – міждисциплінарна галузь знань на стику соціальної екології та медійних наук, яка вивчає проблеми взаємодії людини та інформаційного середовища, а також структуру і організацію екосистем різного рівня.

Об'єкт науки – медіаекосистеми, сталі структури, які складаються з людей, їх спільнот, інформаційного середовища існування, пов'язані комплексом взаємовідносин. Предмет – закономірності й тенденції соціально-психологічної взаємодії індивідуумів і соціальних груп з інформаційним середовищем.

Системно пов'язаною з медіаекологією є проблема масової свідомості, маніпулятивного управління масами. У цьому контексті запропонуємо робоче визначення медіабезпеки особистості: медіабезпека особистості – це такий стан людини, коли дія медіа повідомлень і реакція на них не призводить до погіршення функціонування і розвитку організму, свідомості, психіки і людини у цілому і не перешкоджають досягненню певних бажаних для людини цілей.

Основним засобом "захисту" особистості, забезпечення її медіабезпеки є медіаосвіта. Цей специфічний напрям освіти сформувався у педагогічній науці у другій половині ХХ ст. у провідних країнах світу і був покликаний допомогти школярам і студентам краще орієнтуватись у світі медіа культури, оволодіти мову засобів масової інформації, навчитись аналізувати медіа тексти. Сьогодні здатність критично оцінювати медіа тексти, визначати їх джерела, політичні, соціальні, комерційні і культурні інтереси, відрізнити факти, як потребують перевірки, адекватно оцінювати інформацію і формулювати власну думку й визначити свою позицію є, безперечно, нагальною потребою. Вітчизняні педагоги сьогодення наголошують на необхідності розвитку критичного мислення, пропонують його методики [15]. Проблема формування критичного мислення знаходиться у полі уваги і їх зарубіжних колег [21]. Розуміючи під критичним мисленням систему суджень, яка використовується для аналізу подій з форму-

люванням обґрунтованих висновків і дає змогу виносити обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати одержані результати до ситуацій і проблем, можемо бачити, що розвиток критичного мислення є основою медіабезпеки особистості.

На нинішньому етапі "впливовості" медіа очевидним стає, що педагогічна практика має формуватись з урахуванням конкретних умов і суперечностей соціального середовища, структур соціальних відносин, місця і ролі людини, її діяльності у конкретному соціально-історичному середовищі, тобто бути соціально орієнтованою [22]. На зміст освіти, особливо, пов'язаний із проблематикою медіавпливів, значною мірою можна екстраполювати таку функцію соціальної педагогіки як пізнання реальної ситуації життєдіяльності людини, яка проживає в умовах певного соціального середовища і розвивається у конкретних історичних соціокультурних умовах соціуму.

Сьогодні педагогіка має формувати свої ресурси, виходячи з проблем соціуму, у якому існує і розвивається людина. На часі – навчання і виховання людини, включаючи і "соціальну ситуацію її розвитку" (за Л.С.Виготським), з урахуванням як позитивних, так і негативних впливів суспільних процесів на людину і суспільство у цілому. Слід зазначити, що і педагогіка початкової й середньої школи, і педагогіка вищої школи має бути сьогодні по суті соціальною педагогікою, одним із предметів діяльності якої є увага до існування особистості у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі, а якщо конкретизувати – під впливом сучасних медіа.

Такі завдання соціальної педагогіки цілком знаходяться у контексті її розуміння як галузі педагогіки, що досліджує вплив соціального середовища на виховання і формування особистості, яка розробляє систему заходів з оптимізації виховання особистості з урахуванням конкретних умов соціального середовища.

Нині відбувається трансформація функцій ЗМІ, ці процеси є маловивченими і неконтрольованими, отже можуть становити потенційну загрозу руйнування моральних і етичних норм, культурних цінностей. Загальноприйняті функції ЗМІ – інформаційна, комунікаційна, ціннісно-орієнтована, культурно-освітня, функція релаксації – сьогодні реалізуються таким чином, що становлять загрозу свідомості людини. Витончені методи, які застосовуються з метою маніпулювання свідомістю, утвердження неприйнятних для особистості ідеалів та цінностей, можуть змінити поведінку особистості, спрямовуючи її не тільки на недостойні, а й на суспільно неприйнятні вчинки.

Цілком конструктивною визнається сьогодні концепція "агресивного медіа середовища", її дослідники наголошують та тому, що повідомлення у ньому активують негативні емоційні реакції та стає [14]. Для людини, яка має серйозні проблеми у навчанні, неуспішну соціалізацію, дисгармонійний, травмований емоційний світ, будь-який вплив може мати непередбачувані реакції. І якщо вплив (у т.ч. інформаційний) побудовано на використанні сили примітивних інстинктивних реакцій, така людина буде керованою [8]. Розглядаючи медіабезпеку особистості у термінах і категоріях соціальної педагогіки, та описуючи особливості формування і розвитку особистості в умовах сучасного суспільства, зокрема соціалізації під впливом ЗМІ, часом доречним може бути звертання до такої галузі знань як соціально-педагогічна віктимологія, екстраполюючи наявні її напрацювання до умов соціалізації особистості під впливом ЗМІ.

Наголошуючи на необхідності введення дисципліни "Медіабезпека особистості" у вищій школі, базуюсь на тому, що професійна педагогіка – її теорія і практика – знаходяться у вивченні та реалізації взаємозв'язків у системах "освіта-суспільство", "людина-суспільство", "освіта-наука-виробництво", "людина-професійна діяльність".

Зазначимо, що у змісті освіти у вищій школі – навіть для гуманітарних спеціальностей, не кажучи вже про спеціальності технічного профілю – практично не представлені навчальні дисципліни, які можна було б розглядати з точки зору медіаосвіти. Тільки для небагатьох спеціальностей (журналістика, ПР, реклама та деякі інші) у навчальних планах наявні курси "Соціальні комунікації", "Теорія масових комунікацій", "Психологія масових комунікацій". У концепції медіа-освіти, прийнятій Президією НАПН України [9], звертається увага на її запровадження у вищій школі і зазначається, що медіа-освіта у вищій школі передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіа-педагогів та медіа-психологів. Крім того, медіа-освітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах.

Вважаємо, що наскрізний курс медіаосвіти і навіть ширше – введення соціокомунікативної складової у зміст вищої освіти – є нагальною потребою у сучасному соціумі.

Саме дисципліни соціально-комунікативного спрямування можуть найбільш повно підготувати особистість до соціалізації у сучасному суспільстві. Їх "практико орієнтованість" дає змогу адекватно використовувати технології формування критичного мислення із застосуванням проблемного навчання.

Теоретичне осмислення проблеми медіа безпеки особистості у сучасному соціумі спонукає висловити припущення стосовно педагогічного засобу її вирішення: формування критичного мислення студентів ВНЗ як засіб захисту їх від негативного впливу медіа буде ефективним, якщо буде реалізовано у комплексі педагогічних умов, поміж яких – розробка комплексу дисциплін соціально-комунікативного спрямування, їх наскрізне впровадження у навчальний процес для студентів всіх спеціальностей. У нашому дослідженні таким заходом пропонуємо реалізацію спецкурсу "Медіабезпека особистості".

Завданнями курсу є:

- формування усвідомленого критичного мислення до пропонованої медіа-продукції;
- формування у студентів цілісного уявлення про системи мас-медіа, їх роль, функції та види у сучасному світі;
- ознайомити студентів з основними методами і методиками дослідження ефектів мас-медіа;
- розкрити психологічні основи медіа виробництва та медіа споживання
- формування навичок захисту від маніпулятивних стратегій і впливів мас-медіа;
- профілактика медіа-адикцій.

Навчальний курс базується на загальних принципах та предметному полі досліджень медіапсихології – галузі науки, що позиціонується на перетині психології та соціальних комунікацій і описує та пояснює поведінку людини, зумовлену впливом засобів масової комунікації. Методологічно навчальний курс спрямований на формування у студентів критичного мислення та навичок захисту від маніпулятивних стратегій і впливів мас-медіа.

У змісті курсу "Медіабезпека особистості" слід наголосити на необхідності наявності у ньому таких розділів: основні загрози для особистісної безпеки від деструктивних впливів сучасних медіа; масова комунікація: сутність, суб'єкти, засоби; аудиторія як об'єкт і суб'єкт комунікації; психологічні основи функціонування медіа; колективні реакції на вплив медіа; психологія натовпу; психологія пропаганди; ефекти впливу мас-медіа на особистість.

Отже, медіабезпека особистості – це такий стан людини, коли дія медіа повідомлень і реакція на них не призводить до погіршення функціонування і розвитку організму, свідомості, психіки і людини у цілому і не перешкоджають досягненню певних бажаних для людини цілей.

На нинішньому етапі "впливовості" медіа педагогічна практика має формуватись з урахуванням конкретних умов і суперечностей соціального середовища, структур соціальних відносин, місця і ролі людини, її діяльності у конкретному соціально-історичному середовищі, тобто бути соціально орієнтованою. А введення соціокомунікативної складової у зміст вищої освіти є нагальною потребою у сучасному соціумі. Саме дисципліни соціально-комунікативного спрямування можуть найбільш повно підготувати особистість до соціалізації у сучасному суспільстві.

Література

1. Апалкова Я.В. Медіа освіта. Світова практика на сучасному етапі/ Я.В.Апалкова // Науковий вісник Донбасу. – 2010. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_3_2.pdf.
2. Бутиріна М.В. Медіапсихологія: до питання формування навчальної дисципліни / Бутиріна М.В. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации". – 2012. – Т.25 (64). – № 4. – Ч.1. – С.85-90.
3. Великодна Є.М. Медіа-освіта як система забезпечення здоров'я особистості у медійно-інформаційному просторі/ Є.М.Великодна // Грані. – 2014. – № 6. – С. 64-69.
4. Воробьев В.П. Проблемное поле медиаэкологии: опыт демаркации научного направления [Електронний ресурс] / Воробьев В.П., Степанов В.А. – Режим доступу: <http://www.elib.bsu.by/bitstream>.
5. Гвоздев В.М. Батьківська медіаосвіта як невід'ємна частина сучасного освітньо-виховного процесу/ В.М.Гвоздев // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 50. – С. 202-205.
6. Григоров Г.А. Освітній вимір медіа-простору: філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10 / Г.А.Григоров; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2014. – 16 с.
7. Іщенко А.Ю. Сучасна медіа-освіта: впровадження в Україні та міжнародний досвід/ А.Ю.Іщенко // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4. – С. 80-84.
8. Коваленко Н.П., Коваленко А.А. Информационная и коммуникационная манипуляция и массовое сознание [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spiritoftime.ru/psychology/336-2013-12-24-04-09-02.html>.
9. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. Схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.
10. Кух О. М. Медіа освіта і підготовка вчителів фізики/ О. М.Кух, А.М.Кух //Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 109. – С. 193-195.
11. Литвин Н. Професійно орієнтована медіапсихологія в медіаподготовці майбутніх редакторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://mim.org.ru/phocadownload/litvin.pdf>.
12. Морозова А. А. Медиа-безопасность в эпоху информации / Информационное поле современной России: практики и эффекты: Материалы IX Международной научно-практической конференции, 18-20 октября 2012 г. / Под ред. Р.П. Баканова: в 2 т. – Т. 1. – Казань: Казан. ун-т, 2012. – С. 280–287.
13. Онкович А. В. Медиадидактика высшей школы//Международный электронный научно-образовательный журнал "Медиа. Информация. Коммуникация". – 2013. – №5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mic.org.ru>.
14. Петрунько О. В. Агресивне медіа-середовище: якісний і змістовий дискурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/364/1/O_V_Petrynko_AMEQaS.pdf.
15. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/3725/1>.
16. Пронин Е.И. Медиапсихология: новейшие информационные технологии и феномен человека / Пронин Е.И., Пронина Е.Е. // Общественные науки и современность. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istina.msu.ru/media/publications/article/aa5f18/4790004/Pronin_Pronin.

17. Роман С. В. Контекстне формування медіаосвітніх умінь і еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти/ С.В. Роман // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(1). – С. 141-147.
18. Слюсаревський М. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби/ М.Слюсаревський // Директор школи, лицею, гімназії. – 2013. – № 4. – С. 19-28.
19. Станіславська К.І. Про стан та перспективи розвитку освіти у сучасному медіапросторі в умовах екранної культури/ К.І.Станіславська // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – Вип. 7. – С. 330-338.
20. Цымбал Е. А. Феномен соціального маніпулювання в соціокультурному пространстві інформаційного общества: автореф. дис...канд.филос.наук: 09.00.11/Е. А. Цымбал; Ростовский гос. университет путей сообщения. – Ростов-на-Дону, 2010. – 29 с.
21. Шакирова Д.М. Формирование критического мышления учащихся и студентов: модель и технология /Шакирова Д.М. // Educational Technology & Society. – 2006. – 9(4). – С.284-292 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary>.
22. Яркіна Т.Ф. Соціальна педагогіка і соціальна робота в контексті міжнародного співробітництва /Яркіна Т.Ф. – М.:АСРПІР, 1998. – 62 с.

References

1. Apalkova Ya.V. Media osvita. Svitova praktyka na suchasnomu etapi/ Ya.V.Apalkova // Naukovyi visnyk Donbasu. – 2010. – № 3. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_3_2.pdf.
2. Butyrina M.V. Mediapsykholohiia: do pytannia formuvannia navchalnoi dystsyplyny /Butyrina M.V. // Uchenye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V.I.Vernadskogo. Serii "Filologiya. Sotsial'nye kommunikatsii". – 2012. – Т.25 (64). – № 4. – Ch.1. – S.85-90.
3. Velykodna Ye.M. Media-osvita yak systema zabezpechennia zdorovia osobystosti u mediainformatsionomu prostori/ Ye.M.Velykodna // Hrani. – 2014. – № 6. – S. 64-69.
4. Vorob'ev V.P. Problemnoe pole mediaekologii: opyt demarkatsii nauchnogo napravleniia [Elektronnyi resurs] / Vorob'ev V.P., Stepanov V.A. – Rezhim dostupu: <http://www.elib.bsu.by/bitstream>.
5. Hvozdiev V.M. Batkivska mediaosvita yak nevidiemna chastyna suchasnogo osvitho-vykhovnoho protsesu/ V.M.Hvozdiev // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky. – 2013. – Т. 50. – S. 202-205.
6. Hryhorov H.A. Osvitnii vymir media-prostoru: filosofskiy analiz: avtoref. dys. ... kand. filoz. nauk: 09.00.10 / H.A.Hryhorov; Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody. – Kharkiv, 2014. – 16 с.
7. Ishchenko A.Yu. Suchasna media-osvita: vprovadzhennia v Ukraini ta mizhnarodnyi dosvid/ A.Yu.Ishchenko // Stratehichni priorytety. – 2013. – № 4. – S. 80-84.
8. Kovalenko N.P., Kovalenko A.A. Informatsionnaia i kommunikatsionnaia manipuliatsiia i massovoe soznanie [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.spiritoftime.ru/psychology/336-2013-12-24-04-09-02.html>.
9. Kontseptsiiia vprovadzhennia media-osvity v Ukraini. Skhvaleno postanovoiu Prezvdii Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy 20 travnia 2010 roku, protokol № 1-7/6-150 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.
10. Kukh O. M. Media osvita i pidhotovka vchyteliv fizyky/ O. M.Kukh, A.M.Kukh //Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky. – 2013. – Vyp. 109. – S. 193-195.
11. Litvin N. Professional'no oriantirovannaia mediapsykholohiia v mediapodgotovke budushchikh redaktorov [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu:<http://mim.org.ru/phocadownload/litvin.pdf>.
12. Morozova A. A. Media-bezopasnost' v epokhu informatsii / Informatsionnoe pole sovremennoi Rossii: praktiki i efekty: Materialy IX Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii, 18-20 oktiabria 2012 g. / Pod red. R.P. Bakanova: v 2 t. – Т. 1. – Kazan': Kazan. un-t, 2012. – S. 280-287.
13. Onkovich A. V. Mediadidaktika vysshei shkoly//Mezhdunarodnyi elektronnyi nauchno-obrazovatel'nyi zhurnal "Media. Informatsiia. Kommunikatsiia". – 2013. – №5 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://mic.org.ru>.
14. Petrunko O. V. Ahresyvne media-seredovyshe: yakisnyi i zmistovyi dyskursy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://elibrary.kubg.edu.ua/364/1/O_V_Petrynko_AMEQaS.pdf.
15. Pometun O. Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia na urokakh istorii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/3725/1>.
16. Pronin E.I. Mediapsykholohiia: noveishie informatsionnye tekhnologii i fenomen cheloveka / Pronin E.I., Pronina E.E. // Obshchestvennye nauki i sovremennost'. – 2013. – № 2 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://istina.msu.ru/media/publications/article/aa5/f18/4790004/Pronin_Pronin.
17. Roman S. V. Kontekstne formuvannia mediaosvitnikh umin i ekoloho-humanistychnykh tsinnosti u protsesi shkilnoi khimichnoi osvity/ S.V. Roman // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky. – 2013. – № 13(1). – S. 141-147.
18. Sliusarevskiy M. Mediaorientatsiina funktsiia osvity yak vidpovid na vyklyky informatsiinoi doby/ M.Sliusarevskiy // Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii. – 2013. – № 4. – S. 19-28.
19. Stanislavska K.I. Pro stan ta perspektyvy rozvytku osvity u suchasnomu mediaprostori v umovakh ekrannoi kultury/ K.I.Stanislavska //
20. Tsymbal E. A. Fenomen sotsial'nogo manipulirovaniia v sotsiokul'turnom prostranstve informatsionnogo obshchestva: avtoref. dis...kand.filos.nauk: 09.00.11/Е. А. Tsymbal; Rostovskii gos. universitet putei soobshcheniia. – Rostov-na-Donu, 2010. – 29 с.
21. Shakirova D.M. Formirovanie kriticheskogo myshleniia uchashchikhsia i studentov: model' i tekhnologiia /Shakirova D.M. // Educational Technology & Society. – 2006. – 9(4). – S.284-292 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://elibrary>.
22. Larkina T.F. Sotsial'naia pedagogika i sotsial'naia rabota v kontekste mezhdunarodnogo sotrudnichestva /Larkina T.F. – М.:ASРПІР, 1998. – 62 с.